

Автореф. дисс.... канд. юрид. наук. Свердловск, 1974. 6. Соловей Ю.П. Усмотрение в административной деятельности советской милиции: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 1982. 7. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. К., 1999. 8. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. К., 1998. ISBN 966-7492-00-1. Т. 4: Н-П. 2002. 9. Жеребкин В.Е. Логический анализ понятий права. К., 1976. 10. Пиголкин А.С. Юридическая терминология и пути ее совершенствования. Уч. зап. ВНИИСЗ. Вып. 24. 1971. 11. Соловей Ю.П. Оценочные понятия права и их применение в административной деятельности советской милиции. Актуальные проблемы совершенствования административной деятельности ОВД в условиях развитого социализма, Сборник научных трудов. К., 1983. 12. Черданцев А.Ф. Толкование советского права. М, 1979. 13. Панов Н.И. Оценочные понятия и их применение в уголовном праве // Проблемы социалистической законности. Вып. 7. Х., 1981. 14. Жеребкин В.Е. Оценочные понятия права. Х., 1976. 15. Разін Л.М. Вопросы теорії актів радянського державного керування і практика органів внутрішніх справ. М., 1974. 16. Черданцев А.Ф. Вопросы толкования советского права. Свердловск, 1972. 17. Кашанина Т.В. Оценочные понятия в советском праве: Дисс. канд. юрид. наук, Свердловск, 1974. 18. Губарев А.И. Усмотрение в административной деятельности советской милиции // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. Л., 1974. 19. Корнев А.П. Нормы административного права и их применение. М., 1978. 20. Кашанина Т.В. Роль оценочных понятий в правовом регулировании. Применение советского права. Свердловск, 1974. 21. Еропкин М.И. Административно-правовые проблемы охраны общественного порядка в Советском государстве: Дисс. докт. юрид. наук, М., 1967.

Надійшла до редколегії 28.08.04

О.В. Турута

ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Права та свободи особи – це соціальні блага, які мають найвищу цінність. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Проблема суті й реалізації поняття «права та свободи людини і громадянина» є ключовою в життєдіяльності суспільства, яке претендує на статус демократичного, гуманного. Саме тому в сучасному світі не існує більш значущої і разом з тим важко втілюваної в практику існування людства ідеї, ніж права та свободи людини й громадянина. Права людини виступають основним критерієм оцінки якості державності, ступеня її демократичності, прихильності до правового підґрунтя, моральності, загальнолюдських цінностей.

Проголосивши себе правовою державою, про що говорить ст. 1 Конституції України, Україна тим самим робить перший крок на шляху правової державності, заснованої на визнанні прав і свобод особи найвищою цінністю. Конституція України також закріпила, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними (ст. 21 Конституції України), вони гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22 Основного Закону України), а держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тому утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Забезпечення законності, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян – це предмет турботи держави, її органів, організацій, установ та посадових осіб. Надзвичайно важливого значення ці питання набувають для органів внутрішніх справ. Проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів громадянами внутрішніх справ на сьогоднішній день набула особливої актуальності. Тому виникла необхідність приділити увагу ролі органів внутрішніх справ України в державному механізмі захисту прав людини.

Проблемою забезпечення прав та свобод громадян займалися та займаються деякі вітчизняні та зарубіжні вчені, наприклад, такі як Ю.Ф. Кравченко, О.В. Негодченко, А.Ю. Олійник, К.Б. Толкачов, А.Г. Хабібুলін, О.Г. Богачова та ін.

Правова держава ніколи не обмежується юридичною фіксацією прав громадян. Проголошуючи права і свободи особи, держава повинна гарантувати їх здійснення. Тому, як відмічає О.А. Лукашова, закріплення того чи іншого суб'єктивного права в законодавстві повинно означати реальну можливість індивіда вільно користуватися певним благом, чинити певні дії в межах і в порядку, зазначених в законі [1, с.95]. Згідно з цим певні державні органи й інші владні суб'єкти в своїй діяльності мають реалізовувати положення Основного Закону. Тож постає логічне питання: які ж органи насамперед мають гарантувати захист конституційних прав та свобод людини і громадянина? В. Ключков вказує, що одним з головних органів у системі державної влади щодо гарантованого забезпечення прав і свобод громадян є Верховна Рада, оскільки вона створює закони, обов'язкові для виконання. Також від імені держави виступають й органи прокуратури, діяльність якої спрямована на утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм основним завданням охорону та захист прав і свобод людини та громадянина від неправомірних зазіхань. Важливу функцію стосовно забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина покладено на органи внутрішніх справ. Вони повинні виконувати свої повноваження неупереджено, захищати права та свободи громадян згідно з чинним законодавством [2, с.23].

Погоджуючись з В. Ключковим, треба також розширити цей перелік. Держава створює ряд органів, покликаних не тільки захищати, а й сприяти реалізації прав людини. У систему таких органів та установ входять судові й адміністративні органи, парламентські структури, інститут омбудсмена (уповноваженого з прав людини) та інші. Безперечно, що відповідно до Конституції України очолює систему органів по забезпеченню прав і свобод людини Президент України, який є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина [3, с. 26].

Складовою частиною єдиної системи державних органів є система правоохоронних органів, що теж забезпечує права і свободи людини. Особливе місце серед них належить органам внутрішніх справ. Отже, органи внутрішніх справ займають одне з важливих місць в системі державних органів, метою діяльності яких є не тільки захист прав, свобод та законних

інтересів людини і громадянина, але й активне сприяння здійсненню принципу реальності в реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Сфера діяльності органів внутрішніх справ має складну структуру. Вона включає в себе ряд груп суспільних відносин, які пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини, убезпечення держави та суспільства від, насамперед, злочинів, інших посягань, соціальних загроз [4, с. 5]. Це в свою чергу визначає різні напрями забезпечення органами внутрішніх справ реалізації основних прав людини і громадянина (адміністративна, оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна, профілактична, виконавча, охоронна діяльність).

Одним з державних органів, який представляє собою структурну складову органів внутрішніх справ, є міліція. На жаль, Закон України «Про органи внутрішніх справ» на даний час не прийнято. Але ст.5 Закону України «Про міліцію» свідчить, що повага гідності особистості та забезпечення прав громадян є пріоритетним напрямом її діяльності.

Існує багато класифікацій форм діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню реалізації прав людини і громадянина. К.Б. Толкачов, А.Г. Хабібунін визначають правозастосовчу, виховну та правоохоронну форми [5, с.118]. Але А.Ю. Олійник більш детально виділив форми діяльності ОВС по забезпеченню конституційних прав людини і громадянина. Це правові і неправові форми. У правові форми відповідно входять: правоохоронна, нормотворча, правозастосовча, а до неправових відносяться організаційна і виховна [6, с.8]. Необхідно дати тлумачення цим формам.

Правоохоронна діяльність ОВС включає:

- охорону та забезпечення громадського порядку, коли органи внутрішніх справ підтримують встановлені правовими актами правила поведінки і взаємовідносин між людьми, які перебувають у громадських місцях, запобігають загрозі їх життю, здоров'ю та майну з боку джерел підвищеної небезпеки, попередбачених дій натовпу або внаслідок аварій, пожеж, стихійних лих, катастроф та інших надзвичайних подій;

- запобігання правопорушенням та їх припинення з метою захисту прав і свобод громадян, коли органи внутрішніх справ вживають заходів щодо нейтралізації, послаблення, усунення та попередження правопорушень, забезпечують притягнення до відповідальності винних, відновлення порушених прав та свобод громадян;

- виявлення і розкриття злочинів та розшук осіб, які їх вчинили [7, с.11].

Нормотворча форма не менш важлива в діяльності ОВС по забезпеченню прав і свобод людини. Тобто це діяльність по встановленню, зміні, доповненню чи скасуванню норм права, виданню, введенню в дію нормативно-правових актів. Зокрема, за словами заступника міністра, МВС ініціювало, взяло участь у розробці чи дослідженні 384 проектів законів України. В тому числі 91 указ Президента України та 275 нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. У процесі супроводження нині перебуває понад 90 законопроектів, що були розроблені міністерством або так чи інакше стосуються його діяльності. Вони знаходяться на розгляді у Верховній Раді України. Серед них ті, що розроблені за дорученням міністра: «Про органи внутрішніх справ», «Про республіканську гвардію», «Про ста-

тус слідчого» тощо. Особливо нагальним нині є законопроект щодо змін у Кодексі України про адміністративні правопорушення та у Законі України «Про дорожній рух» [8]. Відповідно до чинного законодавства МВС як орган влади має право видавати накази, інструкції, нормативні розпорядження, рішення колегії, що оголошені наказом, та ін.

Правозастосовча форма передбачає здійснювану в процедурно-процесуальному порядку діяльність органів внутрішніх справ, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права. Тобто правозастосовча діяльність ОВС полягає в ухваленні на основі норм права рішень у конкретних справах.

Організаційна форма включає діяльність органів внутрішніх справ, спрямовану на ефективне використання загальних та спеціальних гарантій з метою створення сприятливих передумов та організації самого процесу реалізації громадянами своїх прав. Зокрема, працюють громадські комісії із контролю за діяльністю органів внутрішніх справ, а при МВС функціонує відповідна громадська рада. В усіх органах та підрозділах встановлено «телефон довіри» та «поштові скриньки», відкрито громадські приймальні. На офіційному сайті МВС розроблено та введено в дію спеціальний форум, на якому користувачі можуть анонімно спілкуватися з керівниками міністерства і висловлювати свої зауваження, пропозиції щодо поліпшення діяльності міліції [9].

Виховна форма діяльності ОВС полягає у створенні відповідних умов для підвищення правосвідомості не тільки пересічних громадян, а й самих працівників ОВС, створення їх самовиховання, що підвищить реалізацію конституційних прав громадян.

У діяльності органів внутрішніх справ можна також виділити стадії забезпечення реальності здійснення прав та свобод людини та громадянина:

- забезпечення можливості реалізації прав людини та громадянина;
- охорона прав;
- відновлення порушеного права.

Під забезпеченням реалізації прав людини і громадянина слід розуміти, з одного боку, систему їх гарантування, тобто загальні умови та спеціальні (юридичні) засоби, які забезпечують їх правомірну реалізацію [10, с. 12]; з іншого – напрям діяльності органів внутрішніх справ щодо створення умов для реальності прав громадян. Ю.Ф. Кравченко пояснює, що саме означає гарантування ОВС прав і свобод людини та громадянина. «Отже, гарантувати їх використання означає забезпечувати сприятливі умови, за яких закріплений у законі статус людини і громадянина, набуває не лише юридичного, але й фактичного змісту для кожної особистості.» [7, с. 10]. Але «сприятливі умови» – це абстрактна категорія, яка потребує більш конкретного формулювання. Отже, сприятливі умови можна розглядати як оптимальний правовий режим, під яким вже розуміється нормативно-правове закріплення прав і свобод людини і громадянина, їх процедурне забезпечення, в тому числі, процесуальною і адміністративною діяльністю органів внутрішніх справ.

Охорона прав людини і громадянина від правопорушень передбачає здійснення ОВС комплексу профілактичних заходів, спрямованих на роз'яснення положень нормативно-правових актів, що закріплюють відповідальність за порушення прав громадян; здійснення контролю за особами та громадськими організаціями, здатними порушити права людини; припинення вчинюваного правопорушення.

Відновлення порушеного права необхідно вже після порушення того чи іншого права людини. Воно полягає в зобов'язанні органами внутрішніх справ правопорушника забезпечити належні умови здійснення прав людини, здійснити необхідні дії, аби кожне право чи свобода громадянина була ним реалізована [11, с. 94].

ОВС разом з іншими правоохоронними органами покликані приводити в дію механізм правової охорони. Вони забезпечують застосування заходів державного примусу, маючи на меті усунення перешкод реалізації прав та обов'язків, поновлення порушеного права, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Розглядати реальність прав і свобод людини треба як комплексний процес, який включає в себе і правову закріпленість прав і свобод людини, і процедурну забезпеченість, і доступність та набуття мінімального досвіду судового та адміністративного захисту.

Отже, зазначені форми відбивають повний зміст діяльності органів внутрішніх справ щодо реалізації прав і свобод громадян. Але треба зазначити, що всі ці вказані форми діяльності ОВС по забезпеченню здійснення принципу реальності прав і свобод людини і громадянина переплітаються між собою і відокремлено одна від одної існувати не можуть. Тому діяльність міліції не повинна обмежуватися боротьбою з правопорушеннями і замикатися на власних задачах; вона повинна існувати не проти громадян, а для громадян, вдосконалювати систему послуг населенню, виходячи з її соціального значення. Органам внутрішніх справ повинна відводитися важлива роль у знятті соціального напруження, забезпеченні внутрішньої безпеки, вона повинна виступати її гарантом. Міліція повинна бути доступною громадянам, враховувати в своїй праці приватні права громадян [12, с. 1].

Список літератури: 1. Права человека. Учебник для вузов. Ответственный редактор – член-корр. РАН, доктор юр. наук Е.А. Лукашева. М., 2000. 2. Ключков В. Проблемы гарантованого забезпечення органами державної влади прав і свобод громадян //Міліція України. 2003. № 9. 3. Конституція України. Х., 1996. 4. Кравченко Ю.Ф. Проблеми забезпечення прав і свобод людини в діяльності міліції України //Вісник Університету внутрішніх справ. 2000. Вип. №11. 5. Органи внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан: Монография /К.Б. Толкачев, А.Г. Хабибулин; Уфимская высшая школа. Уфа, 1991. 6. Олійник А.Ю. Механізм, форми, методи та особливості забезпечення органами внутрішніх справ реалізації прав людини і громадянина: Лекція. К., 1997. 7. Кравченко Ю.Ф. Органи внутрішніх справ як гарант особистих прав громадян України //Права людини та інформація: Збірка наукових праць. К., 2001. 8. Обертинський О. Міністр внутрішніх справ оголосив війну наркобаронам та бутлегерам //Іменем Закону. 2004. №3. 9. Інф. «13». Реформа починається з людини //Іменем Закону. 2004.

№5. 10. Обеспечение и охрана советской милицией конституционных прав и свобод граждан. Учебное пособие. /Богачева О.Г. и др.: Высш. юрид. заоч. школа. МВД СССР. М., 1988. 11. Хальота А.И. Забезпечення реалізації органами внутрішніх справ конституційних особистих прав і свобод людини та громадянина //Науковий вісник НАВСУ. 2001. № 3. 12. Редакція газети «Іменем Закону» Департамент роботи з персоналом МВС України. Методичні матеріали навчальних тем, розроблені згідно з «Навчальним планом із соціально-гуманітарної підготовки рядового та молодшого начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України на 2004–2005 навчальний рік».

Надійшла до редколегії 28.08.04

Ю.О. Лєгеза

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ ТА ІНТЕРЕСИ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Процес формування правосвідомості будь-якої особистості відбувається в умовах певного соціального середовища, суттєвими структурними компонентами якого виступають первинні трудові або навчальні колективи, партійні та громадські організації, неформальні об'єднання за інтересами тощо. Отже, соціальне середовище можна розуміти як сукупність умов життя людини, до якої належать економічні, політичні, соціальні та духовні умови і відносини, територіальні та інші соціальні спільноти і об'єднання, що прямо чи опосередковано впливають на свідомість та поведінку особистості. Значна роль тут належить і засобам масової інформації.

Розгляд реалізації соціально формуючих функцій ЗМІ стосовно особистості пов'язаний з розумінням механізму впливу масової інформації на індивіда, який ще залишається недостатньо розробленим у вітчизняній науці. Аналіз праць дослідників діяльності ЗМІ, зокрема, В.Г. Афанасьєва, О.А. Бородінова, П.А. Віхалемма, В.З. Когана, З.І. Попко, А.П. Суханова та інших, показує, що, скоріше за все, тут діє система складних опосередкувань, внаслідок чого об'єктивна мета діяльності ЗМІ – вплив на формування особистості – вступає в протиріччя з впливом різних інших чинників. До їх числа можна віднести вплив соціальної групи, до якої належить індивід, вплив поглядів, що відображають попередню чи паралельну дію інших джерел інформації, засвоєні раніше настанови, стереотипи тощо.

Загальною проблемою даної наукової роботи є визначення значення та ролі задоволення інформаційних потреб та інтересів суб'єктів процесу масової комунікації, а саме – співробітників органів внутрішніх справ, для формування високорозвинутої фахової правосвідомості, що є необхідною умовою підвищення професіоналізму правоохоронців. З метою вирішення цієї проблеми автором поставлені такі завдання: 1) визначення значення інформації та інформованості суб'єкта процесу масової комунікації у формуванні правосвідомості; 2) загальна характеристика інформаційних інтересів та потреб співробітників ОВС; 3) визначення ролі відомчих ЗМІ у задоволенні інформаційних потреб співробітників ОВС; 4) надання пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності відомчих ЗМІ у процесі формування фахової правосвідомості.